

Kritika

Piše:
JAGNA POGAČNIK
književna kritičarka i
prevoditeljica

Arian Leka nagrađivani je i prevođeni albanski pisac, znanstvenik i glazbenik, osnivač festivala poezije i časopisa Poeteka. S malim razmakom prevedene su dvije njegove knjige - zbirka eseja "Skrivena strana albanskog socijalističkog vrta" (Fraktura, s engleskog prevela Željka Somun) i "U traganju za izgubljenom košuljicom", za koju je teško navesti jednoznačnu žanrovsku odrednicu, a autor, kako ćemo vidjeti, baš nije sretan s terminom factfiction. Objavljene knjige i njihovo predstavljanje na ovogodišnjem Festivalu svjetske književnosti nisu moj prvi susret s ovim iznimno zanimljivim piscem, a nekako se nadam da u tome nisam čitateljski usamljena. Sjećamo se možda kako je Daša Drndić u svojim kolumnama s rezidencije u Albaniji pisala i o Arianu Leky te kako je Leka o Drndić pisao u tekstu koji je objavljen u knjizi "Daša, spomenar", no na tu vezu dvoje pisaca podsjećaju i marketinzi objavljenih knjiga. Leka je također već gostovao u Hrvatskoj nekoliko puta (na Goranovu proljeću, u Booksi, na rezidenciji Društva hrvatskih književnih prevoditelja...), ranije su prevođene njegova poezija i pojedinačni eseji. Naslov "U traganju za izgubljenom košuljicom" dovoljno je "jak" da kod čitatelja izazove asocijaciju na pisca u traganju za izgubljenim vremenom, kao i očekivanja kako će, bez obzira na košuljicu, i ovdje biti riječ o svojevrsnom čeprkanju po prošlosti. Na prvim je stranicama ove knjige, podijeljene na osam cjelina, objašnjen poticaj za pisanje. Iz francuska izdavačke kuće koja će mu objaviti zbirku poezije zamoljen je da napiše autobiografiju, prema čemu zapravo ima vrlo ambivalentan, ali i pravilan stav - shvaća to kao "vrijeme obveznog pisanja", a sam žanr "užasnom tehnikom postmodernizma. Skepsa prema factfictionu također kulminira pitanjem - 'Da ispričam stranim čitateljima

Posmrtna maska
albanskog diktatora
Envera Hoxhe

IZA 'ŽELJEZNE ZAVJESE'

Ako želiš uspjeti na Zapadu, savjetovali su me, naglasi detalji koji se odnose na represiju, na demonizaciju domovine, na homoseksualnost Envera Hoxhe, piše Arian Leka

istinske rane ili uljepšane?". Pitanje je na mjestu, ta nismo li već čitali priličan broj knjiga u kojima se tematizira djetinjstvo, odrastanje u zemljama iza "željezne zavjese" i nismo li ponekad, kao i Leka, pomislili kako su pisane optikom koja bi stranom čitatelju mogla djelovati onako kako priželjkuje - egzotično. "Upravo sam se sjetio da su mi ljudi s više iskustva od mene u izdavaštvu na stranim jezicima otkrili tajnu uspjeha. Ako želiš uspjeti na Zapadu, savjetovali su me, naglasi detalje koji se odnose na lijevicu i desnicu, na ateizam i pitanje vjere u ateističkoj zemlji, na represiju i zabrane, na virdžine i homofobiju, na bunkere i ljubavi u uniformi, na naivnu seksualnu revoluciju, na demonizaciju domovine, na homoseksualnost Envera Hoxhe, na silovanja i trgovinu ljudima, na Kanun i krvnu osvetu", piše Leka.

Zanimljiva je koincidencija da odnedavno imamo priliku čitati i prijevod "Slobodne" Lee Ypi, albanske spisateljice koja je emigrirala u Italiju, knjigu o djetinjstvu u socijalizmu i nesigurnosti tranzicije. Ypi je rođena 1979., Leka 1966., ali vizure iz kojih (oboje odlično) pišu ne proizlaze iz generacijskih razlika, već prije svega poetičkih. Ypi je politologinja i publicistica, Leka je prije svega, čini mi se, pjesnik, i to se u njegovu pisanju osjeća. Definirajući svoju metodu kao prisjećanje, a ne sjećanja, Leka ispisuje tekstove u kojima prolazi kroz djetinjstvo i odrastanje u Albaniji, ali i ono što se s njegovom zemljom događa nakon pada socijalizma, šire gledano odnosu Balkana i Europe. Zapisu su to o knjigama i čitanju, putovanjima (koje ne voli) i rezidencijama, od onoga trenutka kad ga je "učenje abecede spasilo da ne postane automat", s brojnim referencama na formativno važne pjesnike i pisce, potom o obitelji i njihovoj "lektiri", prvim ljubavima, s mnoštvom autopoetičkih mrvica posijanih po tekstu i stalnim motivom mora.

Leka je, naime, rođen u Draču i taj je motiv, u tekstu i podtekstu, jedan od onih kojima se neprestano vraća - u djetinjstvu je čak i more predstavljalo granicu, razdvajalo, ali istovremeno bilo i tumač njegova intimnog svijeta i prostor slobode preko kojega bi otac ponekad znao prenijeti predmete uzdignute na razinu kulta, poput limenki omi-

ljenih napitaka. More danas, kao "krvava arena gdje se ljudi bore za goli opstanak", otvara i teme današnjih migracija koje su nekadašnjem dječaku posve promijenile percepciju mora. No Leka to promatra i mnogo šire, kao apsurd u kojemu nekadašnji migranti mrze migrante, u kojemu oni koji su nekad rušili zidove ponovno ih podižu od bodljikave žice. Izbjegavajući sve spomenute stereotipe, one koje su mu preporučivali oni koji znaju, Leka je zapravo ispisao knjigu u kojoj motivi koji kod lošijih pisaca zaista postaju stereotipi kod njega jednostavno "prodišu", tako da čitamo vrlo osobnu i istovremeno vrlo javnu i političnu knjigu. Njegova "prisjećanja" čine ga posrednikom između zbilje i umjetnički oblikovane stvarnosti, onim čija sjećanja postaju čitateljeva podsjećanja, ali i vrlo kritičnim kad su u pitanju teme odnosa komunizma i antikomunizma, angažiranosti pisaca ili statusa književnosti kao robe u tržišnom kapitalizmu.

"U Albaniji su upravo pisci dežurni krivci. A svi su Albanci pisci", primjerice, reći će u svom specifičnom tonu. Kritičnost prema vlastitoj domovini, poput one uobličene u razmišljanje kako je odlika Albanije stalno kolebanje između demokratskog sustava i autoritarizma koji joj je u krvi, odlika je ove knjige koja od svih stereotipa bježi nimalo ne stvarajući nove.

Motiv košuljice i potrage za njom, vezan i uz njegov datum rođenja, uvodi motiv placente, posteljice, koju je ponekad "trebalo razderati i baciti da bih živio kao drugi ljudi", ali koja ga drži usidrenim u zemlju u kojoj je rođen, a ona je ponekad hranilica, ponekad maternica, ponekad košuljica. Provodni je to motiv pozicije iz koje Leka progovara, dok je drugi ključni motiv ormara koji je djed (i inače važna osobnost ove knjige) kupio zaključanog i s tuđim stvarima, iznutra podijeljenog zavjesom koja je predstavljala granicu, a taj će ormar pripovjedaču biti mjesto za igru, dok mu to ne zabrane, dok ne odraste. Kao i vrt koji također ima svoje jasne granice, to je motiv kojim se uspostavlja i "kopča" prema umjetničkim svjetovima i pisanju.

Pišući o Balkanu, gorko-duhovito poseže za pojmom kao meteorološkom pojavom i polazeći od

U traganju za izgubljenom košuljicom Arian Leka, Neolit.

Prijevod: Mendu Imeri

nepovoljne klime sjajno uobličava međusobna neprijateljstva balkanskih zemalja malim istraživanjem o prikazu meteoroloških karata na lokalnim televizijama. Zračne struje, naime, brišu granice među zemljama i uspostavljaju meteorološku federaciju, ali sinoptičari na kartama preskaču zemlju prema kojoj smatraju da ona njihova treba imati neprijateljski odnos, proizvođači protjerivanja s klimatske karte i meteorološki šovinizam, vrlo blizak onome bez pridjeva. Shvaćanje Balkanaca, nekad "izumitelja hedonizma i komedije" kao "posteljice koja hrani neprijateljstvo", oslonjeno i na istraživanje riječi "dušo" i "dušman", nadopunjeno spoznajom da se povijest neke zemlje može dočarati preko običnih predmeta, i ispisano vještim i lucidnim stilom, uokviruje ovu knjigu u kojoj će se na kraju dotaknuti i pitanja "brisanja" umjetnika.

Što da radimo danas s nostalgijom za tim godinama? Što da radimo s optimizmom prvih dana nakon pada komunizma?, pita se Leka i odlučuje za svojevrsnu metodu prebiranja koja rezultira romanisiranim sjećanjem u kojemu su prošlost i sadašnjost u zagrljaju, ali ovako znalački kolažirane, interpretirane i uobličene u knjigu pomne arhitekture, postaju rijedak odraz unutarnjeg egzila koji je ponekad kompleksniji od onog vanjskog.